

Høgskolen i Telemark

EKSAMEN

2114 Norsk litteratur etter 1900

2118 Norsk litteratur etter 1900, nett- og samlingsbasert

15.5.2013

Tid:	9-14
Målform:	Bokmål
Sidetall:	14 sider inkl. forside og vedlegg
Hjelpemiddel:	Ingen
Merknader:	Svar på én av oppgavene
Vedlegg:	12 sider

Eksamensresultat blir offentliggjort på studentweb

Fakultet for allmennvitenskapelige fag

Svar på én av oppgavene.

Oppgave 1

Analyser diktet "Storm" av Tomas Tranströmer. Diktet ligger vedlagt i original og i oversettelse (1 side).

Oppgave 2

Analyser novellen "Finlampa på Rogne" av Alf Prøysen *eller* «Kunsten å myrde» av Cora Sandel, og plasser novellen inn i en litteraturhistorisk sammenheng. Novellene ligger vedlagt (Prøysen 4 sider, Sandel 3 sider).

Oppgave 3

Analyser Tarjei Vesaas' *Fuglane* eller *Isslottet* med utgangspunkt i åpningen av boka. Åpningen ligger vedlagt (2 + 2 sider).

TOMAS TRANSTRÖMER

(f. 1931)

Fra 17 dikter (1954)
Storm

Plötsligt möter vandraren här den gamla
jätteken, lik en förstenad älg med
milsvid krona framför septemberhavets
svartgröna fästning.

Nordlig storm. Det är i den tid när rönnbärs-
klasar mognar. Vaken i mörkret hör man
stjärnbilderna stampa i sina spiltor
högt över trädet.

Storm

Den som vandrer møter med ett den gamle
kjempeeika, lik en forstenet elg med
vidstrakt krone foran septemberhavets
svartgrønne festning.

Nordlig storm. Det er på den tid da rognbær-
klaser modner. Våken i mørket kan man
høre stjernebildenes tramp på båsen
høyt over treet.

* TIL NORSK VED JAN ERIK VOLD

Frå ALF PRØYSEN: Dørstokken hjemme
(1945) Hedemærkesfortællinger

Fin-lampa på Rogne

– By på! – By på! 4 kroner for sofaen. 4 kroner. Smal, sa du? Det som itte går i breidda går i høgda. – By på!

Folk ler. Han Bernt er gutten sin som har kjøften på skaffet. Det er som en heljedag nesten å stå her vaske og i puss og høre på åssen han fordeler innboet på Rogne med kjøftbruk og hammerslag. Det er itte her som ellers når gjelda og ulykka sender bud på han Bernt og hammaren hans. Her kom han i dag og var budsendt av gleda og rikdommen. – Selg det gamle ruket, sa han Even Rogne. – Det står og fyller opp på loftet i gammelbygningen åkkensom. Best å bli kvitt det så fort som mulig, det ska bli sveiserbolig der når je tek over garden!

Og når det er slik det heng i hop er det som en leik å stå her og by fram støvete plysjmøbler og tynnbeinte blomsterbord sammen med gistne butter og sprøkne kakukøler.

– Ska du ha ei gryte, Even? sier han tel han Even Tajet som står nærmest. – Ei djup, stor gryte som koker både spikersuppe og kaldgraut. – 30 øre – 30 øre for ei stor gryte, altfor lite, det er ei fin gryte, snu a rundt, sier du? «Gjenne for meg, vil a Marte», å blås på deg gett, denna sprekken gjør ingenting, så full gryta som opp tel sprekken har du itte råd tel å koke åkkensom. 40 øre! 40 øre! tredje og siste gong 40 øre!

Bang!

Gryta er di, Hjalmar. Flyg hematt og sett over grautvatn med én gong!

Ha – ha – ha –! Du Bernt, du Bernt, du Bernt! låter det bortover i flokken. Og han Bernt driver på.

– Her har vi ei mesterlig fin lampe. Det dingler i prismer og stas, er det noen som skal ha litt opplysning? Parafinlampe? Pøyl Sett inn en kabel og ei pære så greier det seg lenge, hu vil pynte bra under taket, denna. Nei men by nå da, er det ingen som ska ha ei fin lampe?

Det blir stille i folkehopen. Dom trækker og står og tøyser seg, ser dom riktig ....?

– Je meiner jammen det æ lampa hennes Gammel-Eline je, sier ei husmannskjærring ved skigarden.

– Huff ja, den vil je nå itte ha innom døra mi for alt i væla.

– Det kan fel itte vara noen som byr hell på den lell. Det æ reint nißt å sjå att det gamle spektaklet.

– Hå! Du skulle sett da a hang oppå rommet hennes Eline du, blåser kjærringa ved skigarden. – Det var som det skar i aua når du kom inn døra. Der sto du som fastnagle med lyset rett på deg, og borti sengen låg a Eline og krafse og grov i sengehælmen og brukte kjøft. Og så de aua hu sette på deg. Dom var grønne i lampelyset som aua på en ornn. Huff!

Han Bernt skjønner ingenting. Han har itte tent på Rogne og vørti piske og hundse under ei sterk lampe, han er auksjonskar og lauken i laget, han snur lampa rundt i lufta og rasler med pekefingeren etter prismekanten.

– By nå, da! sier han. – Ser di itte at det dingler og skinn i både perler og stas?

– Ta ned att lampa, sier husmannskjærringa. – Du får ittno bud på den om du driv på i hele natt!

– Ei krone, sa det under låvebrua.

– Ei krone er buden, ei krone for lampa, ei krone, han Bernt svinger lampa att og fram. – Ei krone. –

– To, skriker en full kar ved kaffebordet. Han har vørti med og bydd i hele dag uten at han Bernt har ensa det. Nå hører han etter med én gong, var det et kjærringskinn her ista som sa han itte skulle få solgt lampa?

– To kroner, to kroner, «nå går det oppover, sa næynn, datt ned kjellertråppa». – To kroner –

– Tre, kjem det bortantel låven.

– Tre kroner for lampa, det er riktig, runde tall ska det vara, he –

– Fire, laller den fulle karasken på krakken.

– Fem! Det kjem som et skrik ifrå tussmørket under låvebrua. Det klirrer i lenkjer, det er som noen rister og handterer gamle sølareimer i fullt sinne.

– Fem kroner for lampa, han Bernt får lyst tel å danse her han står, lampa blir dyr den. – Nå, ska du itte by over, da gett? skriker han tel fyllebassen. Men nå har han fått ei jente på fanget, han, og gir lampa en god dag. Og de andre byr itte. Dom står og ser seg omkring, det er så mist dette, det er makt enda i lampa heunes Gammel-Eline, ser det ut for.

– Fem kroner, fem kroner, ingen bedre, tredje og siste gong fem kroner!

– Klakk, sier hammaren.

Dørgende stilt ...

Alle snur seg mot låvebrua, alle lyt sjå.

Det røter seg i mørket. Det er noen som stavrer seg fram, et lite kvinnfolk tegner seg tydelig mot den blå vårsnøen, hu vagger over mot låvehjørnet og får tak i skigarden. Så fløtter hu seg framover staur for staur med ryggen mot auksjonsfolka. Da hu når grinnselet slepper hu taket og styrer rett inn i folkehopen som gjør plass og berre står og måper. Men så løsner latteren. Den bølger hit og dit, att og fram att etter som det blir kjent at det var a Kaku-Karen som kjøpte lampa!

Hu Karen ensrer ingenting. Hu går mot auksjonsbordet med stutte skrett, hu plirer med aua og styrer rett på lampa. Da hu er framme tar hu en krokepefinger og stryker etter prismekanten. – Klingeling, sier det, ei lita tynn tone når danglestasen slår ihop, hu får en vond flir i munrviken, hu glømmer seg rent bort.

– Nå lall ..., kvisker hu.

– Jaså, Karen, du ska stase opp i Rønningen nå, sier han Bernt, han står og venter på betalinga.

Hu Karen ser på han. Så blåser hu i nåsån og slenger sekkepompaduren sin på bordet, roter utover heмпelause knapper, hårnåler og bendelband. Den tynne, veike handa gramser i rothaugen og får fram en liten pung. Så tar hu pengene i klypa og legger i handa hans Bernt.

– Greier du lampa åleine, da Karen? spør lensmannsbetjenten.

Hu Karen ser itte på han engong. Hu slår ut med begge armene og får lampa mot bringen. Så bikker hu seg bakover og går med høg nakke telbars att tel låven. Da hu ser husmannskjærringa ved skigarden snur hu og går like opp i ansiktet hennes.

– Nå lall, Matja ...

– Huff da, Karen, å æ det du finn på!

– Je finn på mye rart, je. Je har fønni på mye rart før òg, je ...

Så går hu under låven og blir borte i mørket.

– – –

– De gærne har det godt, sier dom bortover i flokken. – Hu såg itte ut tel å vara skuggredd for lampa hennes Eline, hu.

– Stakkars krok, sier husmannskjærringa. – Hu Karen skulle fel vara den siste je kunne tenkt meg skulle kjøpe lampa. Var det noen som fekk svette under lampa hennes Eline Rogne så var det fel a Karen.

– Og så går historia hennes Karen ifrå munn tel munn, den gamle husmannskjærringa setter seg på ei kakunøle hu har kjøpt og støter handa under haka, mens den tannlause munnen mimrer og går.

– Jo da, hu Karen kom tel Rogne som legdjiinte, hu, da hu var sju år. Je var budeite på Rogne, je, den tia, å, je kjæm væl i hau den bleike, rare jentongen som satt oppå rommet hennes Eline og skulle lære å spinne. Vi hørte åssen a Eline brukte seg på a da vi var inne tel måls. Og var vi oppå hos a Eline et ærend og skulle ut att, var det rent vondt å sjå aua på småjinta åssen dom var med øss bortått døra da vi gikk. Hu hadde det med det, a Eline, at a skulle styre med alt. Hu låg tel sengs i tjuge år og styrte hele gar'n. En gong i vikua skulle hu ha sølvskjeskuffa oppi senga si og rekne etter om det var noen borte. Kokka bar opp skinka hår eneste dag, det var a Eline som skar og sa å mye det skulle gå med tel hårt mål. Krøttervegen vart lagt like under glaset hennes, hu hang i glaskarmen da je jaga kua ut i marka. Slik var det med alt. A Eline mol kaffe, og a Eline fekk en høydott oppi senga si når dom kjørte inn for å kjenne etter om det var tørt nok.

Og oppå der satt a Karen i mange år. Hu vart kruggete som ei gammal

kjærring før a vart konfirmert. På skule gikk a itte. Det var a Eline det som satt og stava og les med a Karen og ruske og drog i fletta hennes da hu itte lærte fort nok. Det eneste ærend a Karen hadde ute var å gå på do. Da såg vi ofte åssen hu sto og fingre med kroken for å tøyte ut tia da a skulle innatt.

Da hu slapp fram for presten vart det likere. Da skulle a vara med meg i fjøset da, ja hjelpepa var nå så som så, hu var veik og dårlig i ryggen, men snill var a. Gla og takksam over å sleppe unna den gamle som låg i senga. Hu hadde fått som en skrekk for a Eline og rommet hennes, ja det var fel itte så rart, je kjem i hau hu sa det støtt: – Gå du 'a, Matja, sa a når det var noe. Vi skulle ha med egga inn da vi var færdig med fjøsstellet, det var underbudeia som skulle gå med dom. Å, je slo ti gamla mang ei skrøne je når je kom og hu sporte åffer je itte sendte opp a Karen.

Men så var det en kveld je skulle nedatt i fjøset og sjå om ei kvige som var kælvklein at je sendte opp a Karen med egga. Je satt og åt je, da je hørte et leven uten like oppå rommet hennes Eline. Je flaug opp, je syntes nå je hadde litt ansvar for a Karen sea hu var med meg i fjøset.

– A Karen stæl, Matja! ropte det borti sengeroa da je kom inn. – Hu stæl egg!

– Å nei da, sa je. – A Karen har itte støli.

– Ha du itte støli? skreik a Eline.

– Jo, sa a Karen.

Je vart reint paff der je sto, je drog med meg a Karen utpå gangen og riste i armen hennes.

– Ha du støli da Karen? sa je lågt.

– Nei, kviske a Karen.

– Ja, men åffer sa du det da? sporte je. Men da fekk je det rareste svaret je noen gang har fått.

– Je lyt fel seia det når je står under lampa, sa a Karen.

– – –

– Ja a Karen var rar. Je passte nå på a så godt je kunne je, så hu skulle sleppe å gå oppå rommet hennes Eline oftere. Men gamla hadde fått vatn på mølla nå. Like etter ba hu kokka om å bæra ned alle klæa som hang på treahøgden,

hu skulle rekne over som hu brukte å gjøra. – Og så var det borte en stakk. Hu slo staven sin i golvet og skreik på a Karen med én gong. Hu Karen satt enda og åt, hu, kjem je i hau, hu velte mjølkskoppen sin da a Eline ropte navnet hennes, så redd og forskremt var a. Ja, så gikk hu opp da, og så var det like gæli. Hu Karen sto under lampa og sa «ja», hu hadde støli stakken. Nå tok vi a ornli fatt da hu kom ned att, ja vi lo fel litt òg, det var nå så borti natta, en stakk som hu itte hadde sett for sine auer. Je kjem i hau han Embrett stallkar sa at: «Hadde du enda gjort det du står under lampa og telstår, så hadde du da hatt att litt for det.» Det var sagt i gap, vi heldt me 'n vi andre òg, vi syntes det fekk vara måte på.

Så ei natt fata det ti bryggerhuset. Det var a Klara Moa som hadde søtti der og bakt brød om dagen, og så låg det vel att noen glør under takka da, ventelig. Ja, vi fekk nå sløkt, det fata ti trappa og bakstføla, det var det hele. Men a Eline låg med glaset oppe og vart vår røyklukta. Og så var det å sende bud på a Karen. Je tenkte je skulle gått opp sjøl, je, og sagt det som det var, men je kom for seint. Da je kom opp sto a Karen og blinke mot lampa og tok på seg skulda.

Nå sa vi ingenting, vi andre. Hu fekk tulle som hu ville. Hu såg så langt og rart på øss da vi satt og åt den kvelden, men vi sa itte ett ord, åkken vondt hell godt. Så gikk a Karen ut, hu sto og tusle ved døra ei stund, vi trudde a skulle neri fjøset og leggja seg, vi. Men da vi andre kom ut på trammen, slo lågån imot øss. Da hadde a Karen tent på. Hele bryggerhuset brant ned, det var så vidt det itte fata ti gammelbygningen.

Den natta vart a Karen borte. Vi gikk manngard og fann att a innpå Rognmarken en stann. Da var a helt rar, stakkar. Hu kom tel Sanderud og var der ei lang stunn. Men da dom skjønte at a itte var fali, fekk a sleppe ut att. Og så begynte a å baka kaker og gå og selja og vart a Kaku-Karen som hele bygda kjemne tel. Og nå har a bodd oppi Rønningen og gått og solgt kaker i mangføldie år.

– – –

Den gamle kjærringa retter på seg. Hu har vøri langt attende i tia, hu gnur seg i hårgarden for å bli vaken.

Folket står og ser bortunder låven. – Og i dag kom hu att og kjøpte lampa ...

– Ja, je ska nå riktig lure på å hu vil med den, grunner kjerringa. – Huff, je ville itte ta i a, je, langt mindre kjøpe a.
Og så a Karen da, kroken.

Oppover skauvegen går a Karen med lampa på en kjelke. Hu krugger i ryggen, tauet ligger djupt nedi nakkegropa og aksla, men hu enser ingenting. Hu stabber og går. Røkker og drar.

Iblant stanser hu og ser ut i vårvelden. Aua seiler tomme og blasse over grantoppene, men når hu snur seg og ser på lasset sitt, er det som hu vakner. Det gløser og glirer i liv og lätt, pusten går tungt og kvevd, og munnens mimret:

– Nå lell! Nå lell!

Og så røkker hu i. Jabber og fløtter seg skrekk for skrekk. Den gamle ryggen riktig skjelver av iver ...

Dagen etter dreiv det noen og blinke tømmer i skauen som går opp tel Rønningen. Og da dom kom så langt at dom såg stugua, tenkte dom å gå innom og kjøpe noen kaker å bite i.

Dom syntes nok det var litt rart at det itte raut i pipa, det var en fredag, og den dagen brukte a Karen støtt å baka tel helgen. Men dom gikk da fram og banka på døra.

Ingen svara.

Så skauv dom opp døra og gikk inn.

– Og rygge bakover – –

For under taket hang ei lampe og lyste midt på blanke soldagen, og borti senga låg a Karen med nattlue nedover øra og donke i golvet med en stokk, mens hu skreik høgt og kvelt mot dom som sto i dørgløtten:

– Nå lell! Nå ska det bli fali for folk å kammå oppi Rønningen!

Storlaget på Refsal

Rolig og velfødd ligg bygda ved Mjøsbredden. Det er som den har lagt seg ned og skal kvile, det er som den folder seg ut i velvære over å ha fått så mye av livets overflod. Tjukksådd klørevoll duver i vinddraget, nikker med tunge, raue hatter så langt du ser. Endelause potetjorder blomstrer i kvitt og lilla, og på mørkegrønne, glinsende kulturbeiter går store kuer med sidt jur.

Og midt igjennom bygda går storvegen. Snor-røtt og alvorsam strekker den seg opp forbi kjerke og kommunelokale, handelshus og bensinstasjoner. Her lyt dom kjøre, og her lyt dom gå alle som vil sjå bygdas prakt på nært hold. Storvegen er midlet, ingen kjem utenom den. Av og tel greiner den seg ut og lager gutuer og alleer på begge sider. Det er som den slår ut med armen og syner leia tel store garder med stille tun. Slanke hengebjørker og lauvtette lønnkroner står vakt og låger skugge i grusgangen, det ska knirke og knasa under beina når du kjem, du lyt ha et gledens budskap hvis du itte kvekker ved å høre så lytt skrøtta dine skriker i grusen, du kan få betenkningstid så lang alleen er, men har du vågd deg fram, står du med ett midt på en stor åpen plass, med hundre glasruter rette mot deg. For i en krans omkring plassen ligg husa. Kvite og gule, raue og grå, er det noen som vil noe får dom banke på, hvis dom itte våger seg forbi bikkja som vokter kjøkkenningangen.

Rundt omkring hovedbygningen står gamle hagetrær og trøkker på ruta og gjør det skomt midt på lyse dagen.

Særlig i kammeret med skrivepulten «hass sjøl». Der ligg det gamle, vridde apaler på ruta og vifer og holder vakt. For i mørkeste kroken står det et skatoll med mange rare rom. Og i det innerste, vesle rommet ligg det noen gule papirer i en rull. Dom er innlåst og væl gjøint, det er slektas

meter på sine ben, ni frem og ni tilbake, og vært i begravelse. Det ville ikke forbaure noen om hun var blitt borte. Nå står hun der tross alt og skramler med tallerkenene våre.

Det var uventet det hele. Noen kom andpusten springende over engene forleden fra landhandleren, hvor telefonen er. En slekting av Francine, en kusine, var plutselig død og skulle begraves i dag på morgenen. Om Francine ville innfinne seg? «Det får jeg vel,» sa Francine, hun stanset i arbeidet et øyeblikk og tenkte seg om, gnugget så desto hardere på det hun sto med mellom hendene. Da vi spurte henne om hun helst ville slutte for dagen, gå hjem og områ seg litt, kanskje telefonere til sørgelighuset, svarte hun neitakk, det var ikke nødvendig. Og vi dro et fettelsens sukk. Francine behøves virkelig.

Budet satt på stolen ved kjøkkendøren og pustet ut.

Om litt snudde Francine seg den veien og sa: «Det var vel Germaine? Det var ikke søsteren?»

«De sa da Germaine i telefonen.»

«Godt.» Francine er ikke av dem som legger sine følelser videre for dagen, hverken i ord eller ansiktsuttrykk. Nå var hun tydelig beroliget. Hun så nesten fornøyd ut. Det virket litt besynderlig. Men Germaine var ugift, og søsteren har flere små barn. Francine så det vel fra den kant.

Sørgelig var det jo likevel. Jeg spurte: «Hva kom på med henne, Francine? Unge mennesket?»

«Vet ikke, madame. Hun fikk en plutselig død, etter hva de sier.»

Francine knep munnen sammen, og jeg ville ikke spørre mere.

Jeg har sett Germaine. Jeg så henne i fjor. Hun kom kjørende med epler til oss fra folkene hun tjente hos – renetter, store som barnehoder, utsøkt frukt, ikke en støtt flekk, hundre stykker. Francine hadde ordnet kjøpet.

Germaine var en pen pike, med noe blidt, men også svært forsagt i sitt vesen. Hun var ikke å formå til å sitte ned, prate litt, drikke et glass cider. Hun hjalp oss inn med eplene og ville så kjøre igjen.

Jeg sa: «Men hun må da hvile en stund. Og enn hesten?» «Hun hviler hesten borti svingen,» sa Francine, som førte ordet for dem begge: «Hun har kjenninger der.» Germaine kjørte, og Francine forklarte: «Hun er blyg og litt folkesky, madame.»

CORA SANDEL

(1880—1974)

*Fra Mange takk, doktor
(1935)*

«Jeg vet godt at det ikke er nødvendig for leseren å vite alt dette, men det er nødvendig for meg å fortelle ham det.» Dette Rousseau-sitatet har Cora Sandel satt som motto for en av novellesamlingene sine, og hver eneste novelle hun har skrevet forteller om hvor sterkt hun har følt denne nødvendigheten. Men den dype medfølelsen og den heftige harmen som inspirerer henne – medfølelsen med de ensomme, forsvarsløse kvinnesinn og harmen mot de trange, dømmesyke, fantasiløse omgivelser – kommer sjelden åpent til uttrykk. Som få behersker hun antydningens og ironiens krevende kunst. Hun kan f.eks. legge historiene i munnen på folk som ikke selv forstår det egentlige innhold i det de forteller. Men med fine midler tvinger hun oss til å dikte med og dermed til å forstå desto mer. Slik er det i *Kranes konditor*, og slik er det – på en litt annen måte – i «Kunsten å myrde».

Efterpå vet en at det også var nødvendig for leseren å få vite alt dette.

KUNSTEN Å MYRDE

Grands Sables 1920.

Francine kommer.

Jeg sier: «Men der er De jo, Francine! De er ikke for trett da?»

«Å nei,» svarer Francine: «Ikke verre enn at jeg greier oppvasken og barnetøyet, madame.»

Dermed bøyer hun sitt lille, alvorlige, tidlig falmede krigsenkeansikt over arbeidet og tar fatt. Francine har barn å forsørge. Hun går som hjelp hos sommergjestene og får betaling pr. time. Dessuten er hun et fornuftig og pålitelig menneske, som skjønner at behøves man, så behøves man.

I dag ventet vi henne ikke. Hun har tilbaketrukket atten kilo-

«Hvorfor det? En pen pike!»
 «Hun er sånn,» sa Francine og trakk på skuldrene.
 Nå er hun i jorden. Det er overstått.
 Og til det skulle jeg holdt meg. Francine sely gjør ikke tegn til annet. Innesluttet som ellers sysler hun med sitt.
 Men jeg har altså sett Germaine, jeg husker henne om enn utydelig, og synes jeg må vise min deltagelse.
 «Det var da hardt for foreldrene, Francine.»
 Francine svarer ikke straks. Så sier hun: «Det var jo en datter →»

«Ja →» fremturer jeg, litt desorientert. Og jeg kommer med dette om barna, med en av de godtkjøpsuttalelser vi har liggende ferdig til bruk ved disse anledninger: «Men når galt skulle være – jeg mener for de smås skyld →»

Da snur Francine litt på hodet og ser på meg med et lite, halvt smil, som fant hun meg mere enn lovlig naiv: «Hun efterlot seg da en gutt hun også, madame. Han er fem år.»
 Der fikk jeg. Så lettvent og regelrett er det ikke. Hun efterlot seg da en gutt hun også. Og kanskje er det på alle måter verre at denne moren er borte enn den andre. Jeg har forplumret meg og har bare å tie stille.

Om det nå er for å bibringe meg et lysere syn på saken eller ei, Francine sier: «Han er hos foreldrene hennes, naturligvis. Hvor skulle han ellers være? Faren –? En utenlandsk sjømann, efter hva vi tror. Germaine var en tur til Loriant, og så →»

Og Francine trekker på skuldrene igjen.

«Og nå var hun ute og tjente?»

«Det måtte nok til, madame. Med et barn å forsørge. Den siste måneden var hun forresten hjemme.»

«Hun var syk da?»

Francine smiler sitt halve smil. Det kommer og går så fort, at en ikke riktig vet om hun virkelig smilte: «Syk? Om De så vil, madame.»

Et mangetydig svar. Det må oppfattes som at Francine ugjerne taler om dette. Og mange slags sykdommer er der jo til. For å si noe ytrer jeg: «Enda godt gutten har et hjem.»

«Ja – jo →» innrømmer Francine: «Det er det.» Hun åpner munnen for å si mere. Lukker den så fast igjen som over ting det nærmere betenkt er tjenligst å tie med. Og visst har saken flere sider. Det er lett å være utenforstående og si: «Enda godt →»
 Rike er disse folkene ikke, om de enn har både hus og litt jord,

et par kuer og en gris. Så lite meddelsom Francine enn et, det har hun fortalt en gang. Men fattige er de ikke heller. Og Germaine bidro til guttens underhold –

Et nærgående spørsmål faller meg ut av munnen. Francines ytringer er også så merkelig utifredsfyllende, det var bedre hun ingen ting sa: «De er da glad i ham, Francine? I gutten, mener jeg? Hjemme på gården?»

«Slemme mot ham er de ikke, madame,» svarer Francine med forbehold.

«Det skulle da også bare mangle →»

«De er kristne mennesker →»

«Javisst, Francine →»

«Det er ikke hans skyld →»

«Nei, det er sikkert.»

«Men han er uekte barn, ikke sant? Det er alltid en ulykke.»
 Noe Francine ubetinget har rett i. Og ordene behøver ikke bety mere enn nøyaktig det de sier. At det er en ulykke å være uekte, selv for den som har et hjem, kan ingen bestride. Men om man nå fatter dem, så at – fatter dem, så at –

Jeg ønsker jeg aldri hadde innlatt meg i samtale med oraklet Francine. Hun har en tilbøyelighet for uttalelser med dobbeltbunn, de kan tydes på flere måter, akkurat som dem i Delfi. Det dreier seg om en foreldreløs guttunge også, en liten stakkar på fem år, for hvem man intet kan gjøre. Jeg reiser meg for å gå.

Da sier Francine, hun sier det i en nesten oppmuntrende tone, og mener tydelig slett ikke å føre oss opp i noe drama: «Det var så menn fort gjort. Hun gjorde det selv.»

«Hva? Hvilket?»

«Hun gjorde det selv, madame. Hun tok livet av seg, som man sier.»

«Men du store Gud, Francine – var hun så ulykkelig?»

Francine har sin egen oppfatning av ordet ulykkelig. Hun svarer: «Neida, madame, ulykkelig var hun ikke. Men foreldrene hadde jo sagt henne at hendte det en gang til, fikk hun klare seg selv med både den ene og den andre ungen. Og så →»

«Og så, Francine? Var det sånn igjen? Var hun –?»

«Ja, madame, det lot til det.»

Jeg har satt meg. Nå ser jeg tydelig Germaine for meg, husker ting ved henne jeg ikke selv visste jeg hadde lagt merke til. Blek, forsagt, forskremt i øynene, usikker i smilet –

«Men da var hun jo ulykkelig, Francine.»

«Ulykkelig var hun ikke,» erklærer Francine bestemt.

«Hvis hverken foreldrene eller barnets far -?»

«Hun hadde bare å oppføre seg ordentlig. Det gjør vi andre. Det kunne hun også gjort.»

Jeg har på tungen at det er lett å si. Jeg oppgir det. Isteden spør jeg etter barnefaren. Var han heller ikke denne gang til å få fatt i? Han pliktet jo -?

«Å -» Francine gnir en tallerken, holder den opp imot lyset og gnir på ny, ordentlig og samvittighetsfull: «Det var en gamling, madame.»

En gamling. Jeg er stum et øyeblikk, sier så: «Da kunne han vel betalt iallfall. Når han var en gamling.»

«En sånn som var bortsatt på gården der hun tjente, madame. En gammel mann. De sa han var etter henne bestandig.»

Jeg vet ikke mere å si. Jeg sukker. Så sier jeg: «Stakkars pike.» Og mener mange ting med det.

Men Francine har fremdeles sin egen oppfatning, og det er henne om å gjøre å få den slått fast: «Hun var ikke å beklage, madame. Hun kunne oppført seg anstendig. Vi var lei henne alle sammen, fordi hun ikke kunne oppføre seg anstendig. Og da det så ble slik en gang til, og der alt var en gutt å fø opp, så -»

«Så var de lei mot henne -»

«Ikke lei. De sa sin mening.»

«Hun betalte jo for gutten sin, Francine -»

«Betaalte og betalte. Det var snaut nok for én. Og skulle det bli to -»

«Nå er de alene om gutten,» sier jeg og kjenner skadefryd. «Det kunne blitt flere, madame. Sånn som hun var. Og når hun knapt tjente tilstrekkelig for én -»

Francine har tydelig befunnet seg på flertallets side. Hun står der fremdeles. På den dødes sto ingen. Omkring henne står ensomheten som isluft. Hun var av de skrøpelige kar, av de redningsløse kanskje. Det ville vel gått henne på denne måten i alle tilfelle. Hennes sak er håpløs å føre.

For atter en gang å fremheve lyssidene, sier Francine: «Skaden var ikke så stor, madame. Hun var alt begynt å bli underlig av seg -»

«Hva sier De, Francine?»

«Jeg sier hun var rar av seg i det siste. Hun svarte ikke mere når de talte til henne. Det var som hun ikke så folk engang,»

som hun gikk i ørske. Hun hadde ikke sin forstand, som man sier. Og når det først er slik, er det nesten bedre -»

Francine fullfører ikke. Hva skulle det tjene til? Jeg må da av meg selv begripe at lettelsen i familien er almen. Hvorfor hykle noe annet? Hvor meget skam, hvor mange utgifter, hvor meget oppstyr er ikke nå unngått. Det er bare så altfor rimelig at ingen gråter.

Men eftersom detaljer av denne art alltid kan ha sin interesse, opplyser Francine. «Hun hengte seg. Hun slo en snor om halsen på seg selv og hengte seg. Det var å vente, madame. Og vel var det hun ikke sprang i brønnen. De var redd hun skulle finne på det. Og en brønn - - Det skal ha gått svært fort.»

«Det var da ikke for folks øyne?» Jeg vet ikke lenger hva jeg skal tro, og gjør urimelige spørsmål.

«Neida, neida, madame. Hennes mor hadde nettopp snudd ryggen til henne. Og da gikk hun inn i klekottet. Døren sto på klem, så ingen hørte det. Men noen minutter etter skulle noen dit inn, og da fant de henne. Hun var alt død, så De ser det var fort gjort. De hadde hengt fra seg klesnorene der, og dem tok hun -»

Jeg ser. Det kan jeg ikke unngå. Ser fremfor alt en morsrygg. Bred eller smal, den går og snur seg ikke. Hadde den det gjort - -

Så griper jeg meg i å tenke, at det er vel best som det er. Hun gjorde det som var tjenligst, det de ventet av henne. Og i brønnen sprang hun ikke. Snoren i kottet hadde hun sett, skjønt hva den var brukbar til - -

«Skaden var ikke stor, madame,» sier Francine enda en gang: «Når et menneske først ikke har sin forstand lenger -»

Hun stabler rolig tallerkenene sammen og setter dem på plass.

Tarjei Vesaas (1957):

Fuglane

1

Mattis såg etter om himmelen var rein og skyfri i kveld, og det var himmelen. Så sa han til Hege syster si, for å kvikke henne opp:

— Du er som eit lyn du, sa han til henne.

Han gruste seg litt ved det ordet han tok i munnen, men på ein trygg måte, sidan himmelen var fin.

— Med stikkene dine, meiner eg, la han til.

Hege nikka likesæl og arbeidde vidare på den store kufta. Strikkene blinka. Ho arbeidde på ei svær åtteblad-rose som snart skulle sitje mellom okslene på ein kar.

— Ja eg veit det, sa Hege likefram.

— Men eg skjønar då på deg òg, Hege.

Han tippa sakte med langfingeren mot kneet sitt — som alltid når han tenkte. Opp og ned, opp og ned. Hege hadde for lang tid sidan slutta og bedi han halde seg ifrå denna trøyttande vanen.

Mattis heldt fram:

— Men du er ikkje berre eit lyn med åttebladrosene, det er med alt du finn på.

Ho slo det bort:

— Ja ja ja.

Mattis tågde nøgd.

Det var det å få ta ordet lyn i munnen, som var så freistande for han. Det laga seg nokoslags merkelege tverrender inni skallen når han brukte ordet lyn, syntest han, og han drogst imot det. Lynet på himmelen var han dødsens redd — og han brukte aldri ordet i lummert og tungskya sommar-ver. I kveld var her trygt. Torever

hadde det alt vori to gonger i vår, rektig dundrande òg. Mattis hadde som vanleg gøymt seg borte på do medan det stod på som verst — for noken hadde eingong sagt han, at i eit slikt hus hadde aldri noko lyn slegi ned. Om det galdt for heile verda, visste ikkje Mattis, men her på staden hadde det i alle fall stemt velsigna til denne dag.

— Lyn ja, mumla han, liksom stadig vend til Hege, som var lei detta bråskrytet hans i kveld. Men Mattis var ikkje ferdig:

— Eg meiner: til å tenke òg, sa han.

Då såg ho opp fort, som ho vart redd, det var rørt ved noko farleg.

— Det er nok no, for denne gongen, sa ho, stivt avvisande.

— Kva er det? spurte han.

— Ikkje noko. Sit berre i ro du.

Hege fekk gøymt bort att det som ville fram. Så lenge hadde nemleg vanlagnaden med den tustete broren eti henne, at når Mattis brukte ordet tenke, så for ho saman og kjende eit stikk.

Mattis hadde merkt noko, men sette det i hop med det evige samvetsnaget han hadde fordi han ikkje arbeidde som andre folk — og han kom lirande med den gamle lekssa her i huset:

— I morgon må du finne på noko å gjera for meg. Dette går ikkje lenger.

— Ja, sa ho bort i veret.

— No kan eg ikkje sjå på det lenger. Eg har ikkje skaffa noko til huset på —

— Nei det er lenge sidan sist du kom med noko, datt det ut av henne litt uvarleg, litt skarpt. Ho angra seg straks det var for seint, på detta punktet tolde ikkje Mattis det aller minste, når han ikkje sa det sjøl.

— Slik skal du ikkje seia til meg, fortalde han henne og var rar i andletet.

Ho vart raud, og bøygde hovudet. Medan Mattis på si side heldt fram:

— Du skal tala til meg som folk.

— Ja det skal eg.

Hege sat med bøytt hovud. Kva skulle ein gjera med detta umogelege? Det ville breste for henne av og til — og så vart orda sårande.

2

Syskenparet sat ute på trammen til den skrale stoga der dei budde to-eine. Det var ein god varm junikveld, og det gamle treverket i bygningen lukta dovent etter soldagen.

Dei hadde seti lenge her no og ikkje sagt eit ord — før dei byrja å tala om lyn og om å skaffe til huset. Berre sat side om side. Mattis sat og såg ut på skogtoppane med ei stiv mine. Den sitjinga hans var òg eit vanleg syn for systera. Ho visste han ikkje kunne la vera, elles hadde ho nok bedi han halde opp med det.

Dei to budde liksom heilt for seg sjøl her — ein såg ikkje andre bustader — med der var ein landeveg og ei stor grend like bortom granholtet. Til den hin kanten glitra det i eit vidt vatn, med fjerne strender på hi sida. Vatnet gjekk like inntil bakken nedfor stoga, og der hadde Mattis og Hege båtfeste og båt. Den vesle rudningen kring huset var inngjerd og hørde til, men på hi sida gjerdet hadde syskena ingen ting å seia.

Mattis tenkte:

Ho veit ikkje kva det er eg ser på. Han var freista til å fortelje det.

For Mattis og Hege — her er nemleg dobbelt opp av dei! Det veit ikkje Hege.

Innleiing frå
 Tarjei Vesaas
 (1963) Jsslottet

Siss

Ei ung, kvit panne som bora seg fram gjennom mørkret. Ei elleve-års jente. Siss.

I grunnen var det berre ettermiddag, men alt mørkt. Hardfrosen seinhaust. Stjerner, men ingen måne, og ingen snø til å laga lysskimmer – så mørkret vart tett, trass i stjernene. På sidene var det dødsskugg skog – med alt som måtte leva og fryse der inne i denne stund.

Siss hadde mange tankar der ho gjekk, innballa for frosten. Ho skulle bort til den halvt ukjende jenta Unn, for første gong, til noko ho ikkje visste, difor vart dette spennande.

Ho fór saman:

Eit høgt brak midt i desse tankane, denne ventinga. Eit langt brestande liksom – bortover og bortover, medan det downa av. Det var frå isen på det store vatnet het nedanfor. Og det var ingen fare, var i staden gledeleg, braket fortalde at isen vart endå eit grann sterkare. Det dunde som børseskot, og sprang lange, knivsmale revner frå overflata og djupt nedgjennom – likevel vart isen sterkare og sikrare til kvar morgon. Det hadde vori ein uvanleg lang og hard barfrost-haust.

Gneistrande kulde. Men kulden var ikkje Siss noko redd. Det var ikkje *det*. Ho stokk for braket i mørkret, men så sette ho foten støtt i vegen att.

Vegen bort til Unn var ikkje lang. Siss kjende han, det var omtrent hennar eigen skoleveg – berre med ein liten avstrikkar

på. Difor fekk ho òg lov til å gå av stad einsam, om det ikkje var lyst lenger. Far og mor var så lite redde av seg såleis. Store vegen, sa dei då ho reiste i kveld. Var betre å la dei seia det. Ho var mørkredd sjølv.

Store vegen. Likevel var det så si sak å gå her åleine no. Panna vart lyft og bratt av det. Hjartet banka eit grann mot det varme kåpeforet. Øyra vart vate – fordi det var så altfor stilt på sidene av vegen, og fordi ein visste endå varare øyre lydte imot ein derifrå.

Foten måtte ein difor setje fast og støtt i den steinharde vegen, dei klaptande stega måtte høyrast. Fall ein for freistinga til å stilfre seg fram, var ein seld. For ikkje å tala om dersom ein i dårskap la til sprangs. Då ville ein fort kaste seg inn i eit *sæsse-haust* sprang.

Siss måtte bort til Unn i kveld. Og ho skulle godt rekke det, så lange som kveldane var. Mørkret kom så tidleg at Siss kunne veta hos Unn ei god beite og endå koma heim att til vanleg sengetid.

Undrast på kva eg skal få veta hos Unn. Skal sikkert få veta noko. Har venta på det i heile haust, sidan første dag den framande Unn kom på skolen. Eg veit ikkje kvifor.

Dette med å møtast var så heilt nytt og ferskt, det hadde just skjedd i denne dag. Etter lang førebuing kom det hovudstup.

På veg til Unn. Med ein fin dirr av venting i seg. Den glatte panna kløyvde ein iskald straum.

Unn

På veg mot noko spennande – Siss tenkte på kva ho kjende til om Unn, medan ho sjølv gjekk stiv og bratt og prøvde stenge mørkeredsla ute.

Var lite ho visste. Og det ville visst hjelpt lite å spørje folk her, dei kunne knapt fortelje større om Unn dei heller.

Unn var så ny her, var komen hit til bygda siste vår – frå ei

bygd nokså langt borte, så det ikkje noko samkvem var.

Unn var komen hit etter at ho i vår vart foreldrelaus, vart det fortalt. Mor hennar vart sjuk og døde, i heimbygda deira einstad. Mora var ugift og utan nær slekt der borte, men her i bygda hadde ho ei eldre syster, og til denne moster si var då Unn komen.

Moster hennar hadde budd her i lange tider. Siss kjende henne såvidt, endå ho var ikkje lenger unna. Ho sat plent åleine i ei lita stoge og klara seg så godt ho kunne. Ho var mest aldri å sjå, ein møtte henne på vegen til butikken. Siss hadde høyrst sagt at Unn var hjarteleg velkomen der i huset. Siss hadde eingong fylgt mor si bort der, det var noko handarbeid mor var i beit med. Det var fleire år sidan, før ein visste at det fanst noka Unn i det heile. Det einsame mennesket sat der og var blid, kunne Siss minnast. Ein høyrde heller aldri eit vondt ord om henne.

Med Unn vart det på same vis då ho kom: Ho vart ikkje straks med i jenteflokken – slik dei hadde venta og ynskt. Dei såg skimtar av henne på vegen og elles på stader der ein var nøydd til å treffe folk. Dei såg på einannen som framande. Det fekk så vera. Ho var utan foreldre, det sette henne i eit eige lys, eit skin dei ikkje akkurat kunne forklare. Dei visste òg at denne framand-skapen var snart over: til hausten ville dei møtast på skolen – og dermed ville det vera gjort.

Siss hadde heller ikkje gjort noko for å nærme seg Unn i sommar. Ho såg Unn av og til, i fylgje med den gamle venlege moster. Hadde møtt henne og sett at dei var omtrent like store. Dei såg forundra på einannen og strauk forbi. Kvifor dei var forundra visste dei vel ikkje, men av ein eller annen grunn –

Unn var så sky, vart det sagt. Det let spennande. Alle jentene såg fram til møtet med den sky Unn på skolen.

Siss såg fram til det av ein særleg grunn: ho var utan vidare den som *styrte* i fritids-levenet. Ho var van med å vera den som fann på, hadde aldri tenkt over det, det var slik, og ho mislikte det ikkje. Ho hadde gledd seg til å vera den styrande når Unn kom og skulle takast opp.